

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року [Електронний ресурс] /Офіційний веб-сайт Верховної ради України. - Режим доступу. URL: <http://portal.rada.gov.ua>
2. Doing business / Rankings:[Електрон. ресурс]. - Режим доступу:<http://www.goingbusiness.org/>
3. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 № 1166 - [Електронний ресурс] /Офіційний веб-сайт Верховної ради України. - Режим доступу: URL:<http://portal.rada.gov.ua>
4. Постанова Кабінету Міністрів України Про Державну фіскальну службу України від 21 травня 2014 р. № 236 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної ради України.-Режим доступу: URL: <http://portal.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів» від 31 липня 2014 року - [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної ради України. - Режим доступу: URL: <http://portal.rada.gov.ua>
6. Patryk Toporowski. The Macroeconomic situation in Ukraine: little room for improvement. PISM bulletin X» 18(613), 12 February 2014. Retrieved from: http://www.pism.pl/files/?id_plik=16401
7. WorldBank,GDPpercapita:<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
8. TradingEconomics,Governmentdebt:<http://www.tradingeconomics.com/ukraine/government-debt-to-gdp>
9. World Bank, Foreign direct investments, net inflows: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>
10. Trading Economics, Foreign Exchange Reserves: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/foreign-exchange-reserves>

УДК 339.166.82**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО
ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ**

*Покотилова В.І. - д. е. н., доцент,
Херсонський економічно-правовий інститут*

Постановка проблеми. Транснаціоналізація виробничих відносин і товарообмінних процесів у світі стимулює стрімке формування глобального продовольчого ринку, який функціонує під впливом глобального попиту та глобальної пропозиції на продовольство, формуючи глобальну ціну. Становлення глобальної економіки як цілісного механізму для одних країн несе певні переваги, а для інших — дестабілізацію їх економічного стану. Це залежить від етапу соціально-економічного розвитку країни, наявності чи відсутності

факторів виробництва, орієнтації політики держави, залучення до міжнародного поділу праці та інших сприятливих або стримуючих чинників. Все це викликає необхідність дослідження тенденцій розвитку глобального продовольчого ринку.

Стан вивчення проблеми. Проблеми розвитку глобального продовольчого ринку досліджували в своїх наукових працях вітчизняні автори Л. Абсава, О. Білорус, О. Березін, В. Власов, В. Галушко, О. Гойчук, Т. Лозинська, О. Резникова, П. Саблук та ін. Проте, малодослідженими на сьогодні є такі аспекти становлення та розвитку світового ринку продовольства, як дисбаланс попиту та пропозиції на ньому, технологічний рівень забезпеченості аграрного сектору, глобальне регулювання продовольчого ринку, вплив кліматичних змін та ін.

Завдання і методика досліджень. Метою статті є оцінка рівня розвитку глобального продовольчого ринку, дослідження причин асиметрії попиту та пропозиції на продовольчі товари та впливу кліматичних змін на розвиток глобального продовольчого ринку.

Теоретичну та методологічну основу дослідження склали діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних процесів, методи: абстрактно-логічний, статистико-економічний, монографічний, аналітичний, порівняння, узагальнення та ін.

Результати досліджень. Відмінною складовою аграрного виробництва є такий фактор виробництва як земля, яка одночасно слугує предметом праці та засобом виробництва сільськогосподарської продукції. Продуктивність сільськогосподарського сектору економіки прямо залежна від масштабів, якості та ефективності використання земельних ресурсів. Ще однією відмінністю аграрної сфери виступає винятковий вплив географічного розташування і кліматичних умов різних країн світу на структуру сільськогосподарського виробництва. Результатом аграрного виробництва є продовольство, і воно як об'єкт продовольчого ринку, також характеризується своєрідністю. Відповідно до різноманіття вироблених продуктів, масштабів поширення, етапів переробки, сфери використання продовольчий ринок має складну структуру. Ринок продовольства можна класифікувати за продуктовою ознакою: ринок молока, м'яса, зерна та ін.; за ступенем переробки: ринок сировини, напівфабрикатів, готової продукції; за характером призначення: продукти, які використовуються безпосередньо для харчування, продукти промислового призначення; за масштабами поширення: місцевий, національний, регіональний і глобальний ринки. Ринок продовольства, як цілісна система економічних відносин між виробниками, споживачами і посередниками з приводу обміну продуктами харчування, виконує ряд економічних функцій, серед яких регулююча, інформаційна, посередницька, ціноутворююча та сануюча.

Глобальний продовольчий ринок економіки має низку особливостей:

- забезпечує задоволення первинних фізіологічних потреб людства і лежить в основі не лише елементарного існування, а й самоствердження та саморозвитку [1, 2];
- характеризується низькою еластичністю попиту на продукти харчування, тобто, населення не буде купувати більше, ніж необхідно для задоволення власних потреб за низької ціни та буде купувати мінімальний

- набір продовольства навіть за несприятливих цін;
- характеризується досить високим ступенем регулювання. (національний, міжнародний і глобальний рівень).
- спеціалізація держав на певній продукції аграрного сектору значною мірою залежить від наявних всередині країни природних ресурсів, сприятливих кліматичних умов та специфічного історичного розвитку, які є унікальними для кожної територіальної одиниці;
- характеризується досить високим рівнем конкуренції на ньому. Концентрація продавців на глобальному ринку спричинена його значною перспективністю через великий розрив між попитом та пропозицією на продовольчі товари

Основною ознакою розвитку глобального продовольчого ринку є зростання обсягу міжнародної торгівлі продовольством та насиченість ним глобального ринку. За даними Світової організації торгівлі у 2013 році частка сільськогосподарської продукції у світовому експорті склала 9,2% [3] (табл.1).

Хоча й спостерігається скорочення частки сільськогосподарських товарів в структурі світової торгівлі (у 1990 році частка аграрної продукції в світовому експорті становила 12,2 %), проте в абсолютному вартісному вимірі експорт продовольчих товарів невинно зростає: в 1999 р. — 544 млрд/ дол., у 2003 р. — 674 млрд. дол., у 2007 р. — 1128 млрд. дол., а в 2009 р. — 1342 млрд дол. Ці дані демонструють стрімке збільшення масштабів світового ринку продовольства. Відбулися не лише кількісні зміни, але й якісні. Ще століття назад в номенклатурі експорту продовольчих товарів було не більше сотні товарів, і в основному, це була сільськогосподарська сировина. За останні роки з'явилася велика кількість нових товарів, видозмінилися та удосконалились звичні продукти харчування. Таке різноманіття асортименту викликає ринкову конкуренцію, яка стимулює розширення продуктового ряду та удосконалює якісні характеристики товарів.

Таблиця 1 - Світовий торговельний експорт окремих товарних груп

Товарні групи	2007 рік		2008 рік		2009 рік		2013 рік	
	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%
Сільськогосподарська продукція	1128	8,3	1342	8,5	1132	9,6	1362	9,2
Паливо і мінеральна сировина	2976	21,9	3552	22,5	2569	21,8	3212	21,7
Продукція промисловості	9486	69,8	10894	69,0	8086	68,6	10230	69,1
Разом:	13590	100	15788	100	11787	100	14804	100

Ще одним двигуном світового ринку продовольства є тісне співробітництво сільськогосподарського виробництва та науки, завдяки чому в розвинених країнах світу був сформований інноваційний механізм функціонування аграрної галузі. Так, у Сполучених Штатах Америки протягом останніх десятиліть біля двох третин сільськогосподарської продукції одержували завдяки інноваціям.

Одним з найяскравіших результатів науково-дослідницької роботи в сфері агропродовольства є розповсюдження генно-модифікованої продукції. За даними ISAAA [4], площа, відведена під біотехнологічні сільськогосподарські культури, досягла 160 млн. га в 2011 році. 94-кратне збільшення площі з 1,7 млн. га у 1996р. до 160 млн. га у 2011р. робить біотехнологічні культури рекордсменом по швидкості розповсюдження в історії сучасного сільського господарства. З двадцяти дев'яти країн, що займалися вирощуванням генно-модифікованих культур, дев'ятнадцять є країнами, що розвиваються, десять — індустріально розвиненими. Як повідомляє міжнародна служба оцінки застосування агробіотехнологій, у цих двадцяти дев'яти країнах проживає 60 % населення планети, тобто близько 4 млрд. людей. Лідерами виробництва даного різновиду продовольства є США, Аргентина, Бразилія, Індія, Канада та Китай. Проте в останні роки європейські країни, передусім ті, що входять до ЄС, активно використовують технічні, санітарні та фітосанітарні норми для обмеження імпорту ГМП з мотивами захисту інтересів споживачів і охорони навколишнього природного середовища. На противагу ринку генно-модифікованого продовольства, світовий ринок органічних продуктів зростає швидкими темпами. За оцінками Міжнародної федерації органічного руху (IFOAM), у 2013 році світовий оборот біопродуктів сягнув 50 млн. дол. [5].

Важливою тенденцією глобального продовольчого ринку є асиметрія попиту та пропозиції на продовольство. Основним чинником збільшення попиту є зростання чисельності населення світу. Населення планети постійно збільшується стрімкими темпами. Так, якщо у 1980 р. чисельність населення світу становила 5,26 млрд. осіб, то вже у 2011 р. — 7 млрд. При цьому останнім часом 90 % приросту населення припадає на слаборозвинені країни. Серед регіонів за народжуваністю лідирує Африка (45 новонароджених на 1 тис. населення), друге місце посідає Латинська Америка — 31, третє — Азія — 29 осіб. За прогнозами ООН, до 2050 року населення планети збільшиться до 9 млрд. людей. Щоб прогнати таку кількість людей, світове виробництво продовольства необхідно збільшити на 70%. Зокрема, пшениці — на 40%, м'яса — на 230%. При цьому прогнозується, що вживання м'яса на душу населення по світу зросте з 32 кг/на душу/на рік до 52 кг/на душу/на рік у середині століття.

Стрімке зростання добробуту населення нових індустріальних країн, таких як Китай та Індія, призвело до зміни в обсязі та структурі їх споживання. Якщо в 1985 році вживання м'яса на душу населення в Китаї становило 20 кг на рік, то зараз цей показник перевищує 50 кг на рік. У 2000 році середньорічне вживання молока в цій країні становило 8 л на рік, але вже у 2007 році цей показник збільшився майже втричі — до 23 л на рік. Така зміна в продовольчих смаках країни з 1,3 млрд. населення суттєво впливає на світовий ринок продовольства [6].

Існує ряд причин відставання пропозиції продовольчих товарів від попиту на них. Як було уже зазначено, ринок продовольства прямо залежний від природно - кліматичних факторів, які в свою чергу є не цілковито передбачуваними чинниками. Зміни клімату можуть впливати на стабільність виробництва та зрощування продуктів харчування крізь призму посухи та повеней. Через такі екстремальні кліматичні зміни дуже багато врожаю втрачається, що тягне за собою відсутність достатньої кількості продовольства.

За даними Міжнародної групи експертів з питань кліматичних змін ООН у XXI столітті середня температура поверхні Землі зростає від 1,1 до 60,4 °C за Цельсієм, що стане причиною повеней, посухи тощо, і таким чином негативно вплине на врожаї сільськогосподарської продукції. Одним з головних чинників, що впливають на кліматичні зміни є викиди парникові викиди, а саме вуглекислий газ (CO₂) та метан (CH₄). За останніми даними концентрація цих шкідливих газів в атмосфері Землі збільшилася на 31% та 149% відповідно, в порівнянні з їх кількістю на початку промислової революції. Близько половини всіх парникових газів, одержуваних у ході господарської діяльності людства, залишаються в атмосфері. Близько трьох чвертей сіх антропогенних викидів парникових газів за останні 20 років стали результатом видобутку і спалювання нафти, природного газу і вугілля. Велика частина інших викидів викликана змінами ландшафту, в першу чергу вирубкою лісів [7].

Дуже багато країн вже зіткнулися з наслідками зміни клімату, це переважно нерегулярність та непередбачуваність опадів, велика кількість повеней та посухи. За даними, що наводить науково-дослідницький центр з епідеміології та стихійних лих «в останні десятиліття кількість стихійних лих збільшилася на 7.5% на рік». Очікується, що до 2015 року число постраждалих від стихії людей сягне 375 млн. на рік. За експертними оцінками до 2050 року масштаби голоду збільшаться на 10-20%, а кількість дітей, що не отримали належне харчування зростає на 21% або дорівнюватиме 24 млн. чоловік. [8]

Наслідки зміни клімату поширюватимуться не рівномірно з географічної точки зору, і найбільш вразливими регіонами будуть ті, в яких відсутність продовольчої безпеки відчувається особливо сильно. Це переважно регіони Африки на Південь від Сахари та регіон Південної Азії, де спостерігається найбільший рівень недоїдання на планеті [8]. Лише у Африці 650 млн. людей живуть за рахунок незрошуваного землеробства, все існуючи в умовах з нестачею продовольства та питної води і всі ці проблеми погіршаться зі зміною клімату. Орієнтовно до 2025 року буде втрачено дві третини земель придатних для землеробства за оцінками ФАО.

Ще однією причиною невідповідності пропозиції попиту є скорочення землі, що обробляється. За даними ООН, щорічно на Землі площа сільськогосподарських угідь скорочується на 30 млн. га. В останні роки в усьому світі скорочуються площі оброблюваних земель у перерахунку на душу населення або на сім'ю. В Індії розмір землеволодінь у середньому зменшився майже вдвічі — з 2,6 га в 1960 році до 1,4 га в 2000 році і невпинно продовжує скорочуватися. Причинами даного явища є масова урбанізація населення, використання земельних ресурсів під громадське та промислове будівництво, розвиток інфраструктури та зменшення сільського населення.

До скорочення земельних угідь додається й зміна в структурі посівів. У світі існують регіони з чітко вираженою нестачею важливих енергоресурсів, що використовуються для виробництва рідкого та газоподібного палива — нафти та газу. До таких регіонів відносяться, у першу чергу: Європа та Євразія, Південна Америка та Азійсько - Тихоокеанський регіон. Саме ці регіони є найбільшими центрами світового виробництва біопалива. Серед основних країн виробників біопалива є чіткі лідери: США, Бразилія, Німеччина та Франція. Виробництво біопалива є об'єктом інтенсивного державного стиму-

лювання з екологічних мотивів. Наприклад, Спільна аграрна політика ЄС передбачає обов'язкове використання 10% біопального в автомобільному пальному до 2020 року. В європейських країнах дотації на 1 га сільськогосподарських угідь становлять 200 дол. У США виробництво біопальних регулюється законами, наприклад, щодо енергетичної політики та чистоти повітря. Велика кількість країн світу робить ставку на вирощування технічних культур, таких як кукурудза та ріпак, які переробляють на біопаливо, що з одного боку виснажує земельні ресурси, а з іншого — скорочує площі під посіви продовольчого призначення.

Дисбаланс попиту та пропозиції призвів до стрибків цін на продовольчі товари. Ріст цін особливо був помітний на основні продовольчі групи: зернові, олійні культури та молочні продукти. Якщо в розвинених країнах світу цей стрибок цін не мав катастрофічного характеру, то в країнах Африки, за даними ФАО, число голодуючого населення за 2007—2008 роки зросло на 8%, що призвело до дестабілізації соціально-економічного стану країн і в деяких випадках навіть бунтів місцевого населення. Другий ціновий шок відбувся у 2010 році. Якщо в грудні 2009 р. загальний індекс цін на продовольчі продукти складав 172,4% (на цукор 334,0%, масла і жири — 169,3%, зернові — 171,1%, молоко — 215,6%, м'ясо — 120,1%), то у грудні 2010 р. він зріс до 214,7%, при цьому індекс цін на цукор складав 398,4%, масла і жири — 263,0%, зернові — 237,6%, молоко 208,4%, м'ясо — 142,2%. Загострювалась продовольча криза й дорожнечою нафти та відсутністю повноцінних резервів продовольства, які б могли слугувати буфером при несподіваних погодних катаклізмах. Однак можна стверджувати, що країни, в структурі експорту яких переважала продукція сільського господарства, отримали вигоду від підвищення світових цін. До таких країн можна віднести Таїланд і В'єтнам (табл. 2).

Таблиця 2 - Питома вага експортерів на глобальному продовольчому ринку у 2011 році

Країна, економічне угруповання	Обсяг експорту, млрд. дол. США	Питома вага у світовому експортному ринку, %
Сполучені Штати Америки	168	10,1
Європейський Союз	158	9,5
Бразилія	86	5,2
Китай	65	3,9
Канада	60	3,6
Індонезія	48	2,9
Таїланд	48	2,9
Аргентина	45	2,7
Малайзія	39	2,3
Індія	34	2,1
Австралія	34	2,1
Російська Федерація	30	1,8
Нова Зеландія	24	1,5
Мексика	23	1,4
В'єтнам	22	1,3
Чилі	19	1,1
Туреччина	15	0,9
Україна	13	0,8

Республіка Корея	13	0,8
Японія	11	0,7

На іншому полюсі знаходяться країни, які цілковито залежні від імпорту продовольства та не можуть задовольнити потреби внутрішнього ринку власними силами. Найбільше постраждали від агрофляції країни Африки, населення яких витрачає 50—70 % свого доходу на продукти харчування (в країнах з розвинутою економікою цей показник становить 10—20 %).

Ще одним виміром асиметрії глобального продовольчого ринку є нерівномірність між країнами з різним економічним розвитком в забезпеченні продуктами харчування. Майже 1 млрд. світового населення голодує, за даними фахівців, ще 1 млрд. страждає від «прихованого голоду», тобто не має можливості отримати повноцінний щоденний раціон. З іншого боку, знаходяться промисловорозвинені країни, 1 млрд. населення яких переїдає.

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи тенденції розвитку глобального продовольчого ринку необхідно відмітити що:

- аграрне виробництво світу під впливом процесів інтеграції формується як єдина виробнича система, яка складається з трьох категорій країн (аграрних, країни з перехідним типом розвитку і урбанізованих) з нерівномірним рівнем розвитку сільського господарства;

- на рівень розвитку впливають глобальні екологічні проблеми, а саме: зміна клімату (підвищення антропогенного навантаження), посилення деградації земельних ресурсів, нестача водних ресурсів та інше;

- зростання народонаселення, особливо в аграрних країнах планети, постійно підвищує попит на продовольство, проте низький розвиток продуктивних сил аграрного сектора цих країн породжує зростання рівня бідності, який вони самостійно не можуть подолати;

- особливістю розвитку світового сільського господарства є його диференціація на три типи технологічні систем агровиробництва: традиційний, генномодифікований та органічний;

- зростання попиту на сировину агровиробництва для біопалива та зміна його пропозиції на світовому ринку впливає на формування цін на альтернативне мінеральне паливо;

- нерівномірність між країнами з різним економічним розвитком в забезпеченні продуктами харчування.

Отже, можна констатувати факт, що 40% населення земної кулі, в наслідок голоду або недоїдання, має певні проблеми зі здоров'ям. В той же час, біля 30% продовольства, виробленого у світі, не виконують свою основну місію задовольняти фізіологічні потреби людини, вони псуються та перетворюються на продовольчі відходи. Очевидною є необхідність розробки та впровадження ефективної системи розподілу між країнами сільськогосподарських товарів на глобальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Maslow A.H. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1954.
2. Alderfer C.P. Existence, Relatedness, and Growth; Human Needs in Organizational Settings. — New York: Free Press, 1972

3. The World Trade Organization. Merchandise Trade and Commercial Services. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wto.org>.
4. Будущее продовольствия и сельского хозяйства: Цели и альтернативы глобального устойчивого развития: Краткий обзор 2011 г.: Foresight. The Future of Food and Farming (2014) Executive Summary. Електронний ресурс: <http://www.bis.gov.uk/assets/foresight/docs/food-and-farming/11-926-future-of-food-and-farming-summary-russian>
5. Звіт міжнародної служба оцінки застосування агробіотехнологій Електронний ресурс: <http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/43/executive-summary/default.asp> <http://www.ifoam.org>
6. Саблук П.Т., Глобалізація і продовольство [Текст]: Монографія/ П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. — 2008. — 386 с.
7. Climate Change and Biodiversity. IPCC Technical Paper V — April 2002: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_technical_papers.shtml.
8. Martin Parry. Assessing the costs of adaptation to climate change : [Електронний ресурс] / Martin Parry. — Режим доступу : <http://pubs.iied.org/pdfs/11501IIED.pdf>.

УДК 33:005.72:658.51

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФОРМИ ІНТЕГРАЦІЇ АГРАРНИХ ТА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ВОВНИ

Потишняк О. М. - к. е. н., доцент, Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова

Постановка проблеми. У текстильній промисловості України існують різні форми об'єднань. Найбільшим у вовняній підгалузі є ВАТ «Чексіл», яке до кінця 2005 р. створило 20 підприємств різної організаційно-правової форми. Підприємства отримали юридичну самостійність з усіма наслідками, що впливають звідси – можливістю планувати та організовувати виробництво товарів та послуг, отримувати та розпоряджатися заробленим на стороні прибутком. При цьому ВАТ «Чексіл» залишило за собою право стратегічного управління утвореними господарськими одиницями. Найбільше у бавовняній підгалузі ВАТ «Херсонський бавовняний комбінат» організувало ТОВ «Котон», що вирощує бавовну-сирець та переробляє її на бавовну-волокно. В Українській науковій літературі 90-х років ХХ століття зустрічалася ідея з метою виводу вовняної промисловості з кризи сформувані агропромислові комплекси, які містили б вівчарські господарства, фабрики первинної обробки вовни, текстильні, трикотажні, швейні підприємства, науково-дослідні інститути, будинки моделей, а також торговельні та маркетингові фірми [1-6] тощо. Автори вказували на можливість запровадження різних форм організації такого комплексу -